

JĘZYK PRAWNY W TWORZENIU I TRANSPOZYCJI PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ

Procesy hybrydyzacji

Agnieszka Doczekalska

Wolters Kluwer

AKADEMIA LEONA KOŹMIŃSKIEGO

JĘZYK PRAWNY W TWORZENIU I TRANSPOZYCJI PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ

Procesy hybrydyzacji

Agnieszka Doczekalska

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja wydana w ramach projektu *Język wielojęzycznego prawa Unii Europejskiej – (de)kulturyzacja i (de)hybrydyzacja języka prawnego podczas tworzenia i transpozycji prawa Unii Europejskiej* (projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/11/D/HS5/01822)

Stan prawny na 1 stycznia 2021 r.

Recenzentki

Dr hab. Agnieszka Bielska-Brodziak, prof. UŚ

Dr hab. Justyna Łacny, prof. PW

Wydawca

Joanna Dzwonnik

Redaktor prowadzący

Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Witzak

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

© Copyright by Akademia Leona Koźmińskiego, 2021

ISBN 978-83-8223-209-7

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Take care of the sense, and sounds will take care of themselves

Lewis Carroll, *Alice's Adventures in Wonderland*

*One of the hardest things in the world
is to convey a meaning accurately from one mind to another*

Lewis Carroll w liście z 1896 r. do Dory Abdy
(S.D. Collingwood, *The Life and Letters of Lewis Carroll*, New York 1898)

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
----------------------------	----

Wstęp	13
--------------------	----

Część I

JĘZYK PRAWNY, JEGO POJĘCIA I TERMINOLOGIA

Rozdział 1

Język prawny – wyjaśnienie pojęcia	33
---	----

1.1. Wprowadzenie. Różnorodność rozumienia pojęcia języka prawnego	33
1.2. Język (prawny) – konkretny byt czy intelektualny konstrukt?	38
1.3. Autor tekstu aktu prawnego i twórca języka prawnego	42
1.4. Język prawny – byt autonomiczny czy związany z innym językiem?	51
1.5. Język prawny a język prawa – wyjaśnienie terminologiczne ...	68

Rozdział 2

Pojęcie a termin	69
-------------------------------	----

2.1. Wprowadzenie. Potrzeba odróżnienia pojęć „terminu” i „pojęcia”	69
2.2. Jeden termin wyraża jedno pojęcie	74
2.3. Jeden termin wyraża kilka pojęć	75
2.4. Jedno pojęcie wyrażone przez kilka terminów	80
2.5. Istnienie pojęcia bez terminu (lub wyrazu)	87

Rozdział 3

Języki prawne – uzasadnienie wyboru	93
--	-----------

Część II

**HYBRYDYZACJA JĘZYKA PRAWNEGO PODCZAS
TWORZENIA PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ**

Rozdział 4**Hybryda, hybrydyzacja i tekst hybrydowy – wyjaśnienie**

pojęć	107
4.1. Wprowadzenie. Pojęcia hybrydy i hybrydyzacji	107
4.2. Hybryda w definicjach słownikowych	107
4.3. Użycie pojęcia hybrydowości i hybrydyzacji przez różne dyscypliny naukowe	108
4.4. Tekst hybrydowy w teorii przekładu	112
4.5. Uzasadnienie użycia terminów „hybrydyzacja” i „tekst hybrydowy” w odniesieniu do tekstów aktów prawnych Unii Europejskiej	115
4.6. Pejoratywność terminu „hybryda”	128

Rozdział 5**Przedmiot hybrydyzacji – wielojęzyczny tekst**

czy jednojęzyczna wersja	131
5.1. Wprowadzenie. Wielojęzyczny tekst a jednojęzyczna wersja	131
5.2. „Tekst” i „wersja” w definicjach słownikowych	132
5.3. Użycie terminów „tekst” i „wersja” w języku prawnym prawa międzynarodowego	135
5.3.1. „Tekst” i „wersja” w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów	135
5.3.2. „Tekst” i „wersja” w unijnym prawie pierwotnym oraz umowach międzynarodowych	136
5.4. Użycie terminów „tekst” i „wersja” w języku prawnym unijnego prawa wtórnego	139
5.5. „Tekst” i „wersja” w języku prawniczym orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej	143
5.6. Dwa znaczenia słowa „tekst”	147

Rozdział 6

Poziomy i rodzaje hybrydyzacji	152
6.1. Wprowadzenie. Poziomy i rodzaje hybrydyzacji	152
6.2. Hybrydyzacja na poziomie pojęciowym i terminologicznym	152
6.3. Hybrydyzacja na poziomie prawa	155
6.3.1. Współwystępowanie unijnych i krajowych pojęć ...	155
6.3.2. Przeszczepy z prawa krajowego i użycie pojęć o wspólnym jądrze znaczeniowym (<i>common-core concepts</i>)	169
6.4. Hybrydyzacja na poziomie języka	183
6.4.1. Wielopłaszczyznowość hybrydyzacji języka	183
6.4.2. Hybrydyzacja na poziomie terminologicznym – użycie terminu krajowego – deklarytyzacja	186
6.4.3. Hybrydyzacja terminologiczna na poziomie wersji językowej – zapożyczenia i kalki z innych języków ...	192
6.5. Rodzaje hybrydyzacji ze względu na świadomość i zamiar wprowadzenia obcego elementu	195

Część III**HYBRYDYZACJA JĘZYKA PRAWNEGO PODCZAS
TRANSPOZYCJI PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ****Rozdział 7**

Przedmiot badań w zakresie hybrydyzacji języka prawnego podczas transpozycji prawa Unii Europejskiej	211
7.1. Wprowadzenie. Wybór obszaru badawczego	211
7.2. Prawo ochrony konsumenta – uzasadnienie wyboru	212
7.2.1. Przyczyny wyboru prawa ochrony konsumenta ...	212
7.2.2. Stopień i zakres wpływu regulacji unijnych na kształtowanie się prawa konsumenckiego w państwach członkowskich	212
7.2.3. Złożony charakter prawa konsumenckiego	216
7.2.4. Odniesienia w regulacjach konsumenckich do instytucji i pojęć prawa prywatnego	218
7.2.5. Metoda regulacji w zakresie prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej i jej ewolucja	221

7.2.6. Dynamika rozwoju prawa konsumenckiego	226
7.2.7. Zakres podmiotowy ochrony gwarantowanej przez prawo konsumenckie	228
7.2.8. Wyjaśnienie wyboru dyrektyw	229
7.3. Uzasadnienie wyboru krajowych systemów prawnych	233

Rozdział 8

Technika prawodawcza oraz reguły użycia języka w procesie tworzenia prawa krajowego	237
8.1. Wprowadzenie. Zróżnicowanie krajowych regulacji w zakresie tworzenia prawa	237
8.2. Źródła krajowych reguł techniki prawodawczej	238
8.3. Użycie języka w procesie tworzenia prawa krajowego	243

Rozdział 9

Hybrydyzacja i dehybrydyzacja języka prawnego podczas transpozycji unijnych dyrektyw	253
9.1. Wprowadzenie	253
9.2. Hybrydyzacja na poziomie pojęciowym	254
9.2.1. Przeniesienie pojęcia wraz z terminem	254
9.2.2. Przeniesienie pojęcia bez przeniesienia unijnego terminu	267
9.3. Hybrydyzacja na poziomie terminologicznym	284
9.4. Dehybrydyzacja na poziomie terminologicznym – brak unijnego terminu w akcie krajowym	287
9.4.1. Dehybrydyzacja i jej rodzaje	287
9.4.2. Przeniesienie pojęcia bez użycia terminu	290
9.4.3. Modyfikacja terminu unijnego	294
9.4.4. Zastąpienie terminu unijnego krajowym	300

Zakończenie	305
--------------------------	------------

Bibliografia	311
---------------------------	------------

Wykaz rysunków i tabel	343
-------------------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

Chapter 378 LM	– Chapter 378 of the Laws of Malta. Consumer Affairs Act
CICOR 2013	– S.I. No. 484/2013 – European Union (Consumer Information, Cancellation and Other Rights) Regulations 2013
CPA 2007	– S.I. No. 19/2007 Consumer Protection Act 2007
CPUTR 2008/1277	– The Consumer Protection from Unfair Trading Regulations 2008 No. 1277
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740)
MCMCR 2007	– S.I. No. 774/2007, European Communities (Misleading and Comparative Marketing Communications) Regulations 2007
rozporządzenie 1958/1	– rozporządzenie nr 1 z 15.04.1958 r. w sprawie określenia systemu językowego Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (Dz.Urz. WE L 17, s. 385)
TEWWiS	– Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)
u.p.n.p.r.	– ustawa z 23.08.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz.U. z 2017 r. poz. 2070)
z.t.p.	– Zasady techniki prawodawczej, stanowiące załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 20.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283)

Czasopisma i publikatory

CPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE/WE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej/Wspólnot Europejskich
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
PiP	– Państwo i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	– Studia Prawnicze
Zb. Orz.	– Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

Inne

CBOSA	– Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych
ETS	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości
EWWiS	– Europejska Wspólnota Węgla i Stali
projekt r.w.e.p.s.	– projekt Komisji Europejskiej rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnych europejskich przepisów dotyczących sprzedaży, KOM/2011/0635 wersja ostateczna – 2011/0284 (COD)
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
Wspólny przewodnik praktyczny	– Wspólny przewodnik praktyczny Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji przeznaczony dla osób redagujących akty prawne Unii Europejskiej, https://op.europa.eu/s/n9bT

WSTĘP

„Zjednoczona w różnorodności” – motto Unii Europejskiej wyraża jej istotę, polegającą na tworzeniu nowej jakości z poszanowaniem bogactwa kultur, tradycji i języków państw członkowskich¹. Unijna dewiza przywodzi również na myśl wyraz „hybryda”, który definiowany jest jako „coś, co składa się z różnych elementów”². Unijnego motta użyto dopiero w 2000 r., jednak pierwsze Wspólnoty Europejskie, których powstanie zapoczątkowało proces jednoczenia, nie pojawiły się w próżni. Kształtowane były przez państwa założycielskie, a potem również przez przystępujące do Wspólnot kolejne państwa członkowskie. Prawo wspólnotowe, a następnie unijne, nie tylko wypełnia luki poprzez regulację nowych obszarów, ale również wprowadza rozwiązania prawne w oparciu o już istniejące prawo krajowe, a nawet poprzez bezpośrednie odwołania do krajowych pojęć prawnych. Unijne prawo wtórne nie tylko nie powstaje w próżni, ale nie jest też w próżni stosowane. Staje się integralną częścią prawa państw członkowskich. Obowiązuje bezpośrednio na terytorium tych państw lub jest transponowane do systemu prawa krajowego poprzez uchwalanie aktów prawnych przez państwa członkowskie. Prawo unijne oddziałuje na prawo krajowe, ale podlega także wpływom ze strony systemów prawa krajowego, zachowując przy tym swoją autonomiczność. Wzajemne oddziaływanie na siebie powoduje, że zarówno prawo krajowe, jak i prawo unijne może podlegać procesom hybrydyzacji.

¹ https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/motto_pl (dostęp: 16.11.2019 r.).

² *Słownik języka polskiego PWN. A–K*, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, s. 713, znaczenie 3.

Wspomniane motto Unii Europejskiej „Zjednoczona w różnorodności” jest realizowane również w polityce językowej UE i oddaje w pełni paradoksy, którym muszą stawić czoła legislatorzy zarówno tworzący prawo UE, jak i transponujący je do systemów prawnych państw członkowskich, a także krajowi i unijni sędziowie ustalający znaczenie wielojęzycznych aktów prawnych UE.

Prawo unijne tworzone jest w 24 językach urzędowych UE w taki sposób, aby można było je stosować jednolicie w 28, a po wyjściu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej w 27 państwach członkowskich z jednoczesnym poszanowaniem krajowych tradycji prawnych. Pojęciowo autonomiczne prawo unijne redagowane jest w językach, które służą również tworzeniu prawa krajowego państw członkowskich. Jaka wobec tego powstaje relacja między językami prawnymi prawa krajowego państw członkowskich i prawa UE oraz czy w ogóle możliwe jest odróżnienie języka prawa unijnego od języka prawa krajowego, skoro podstawą ich kształtowania są te same języki ogólne?

W celu odpowiedzi na te pytania przedmiotem analiz uczyniono język wtórny prawa UE oraz język krajowych aktów transponujących dyrektywy. Przedmiotem badań jest język prawny i tekst aktu prawnego oraz procesy, jakim podlegają podczas tworzenia aktu prawnego.

Z uwagi na przedmiot badań ich podjęcie wymagało skorzystania nie tylko z metod nauki prawa, ale także z metodologii innych dyscyplin badawczych, zwłaszcza językoznawstwa i teorii przekładu. Interdyscyplinarność badań powoduje konieczność wyjaśnienia, jak rozumiane są podstawowe dla analiz terminy, którymi posługuje się kilka dyscyplin nie zawsze nadając im takie samo znaczenie, oraz terminy, które zostały przeniesione na grunt nauki prawa z innych dyscyplin. Tymi terminami w szczególności są:

- 1) język ogólny – jest to język standardowy, którego zespół środków językowych jest rozumiany przez ogół jego użytkowników;
- 2) język prawny – jest to język aktów prawnych; odmiana języka ogólnego;
- 3) język urzędowy – język, któremu taki status nadaje prawo;

- 4) pojęcie – myślowe odzwierciedlenie całościowego ujęcia istotnych cech przedmiotów lub zjawisk;
- 5) termin – jest to językowy symbol pojęć³; może przybrać formę wyrazu lub wyrażenia (połączenia wyrazowego);
- 6) tekst hybrydowy – jest to tekst, na którego powstanie oddziałuje więcej niż jeden język i więcej niż jedna kultura, pozostawiając mniej lub bardziej rozpoznawalne ślady tego oddziaływania;
- 7) hybrydyzacja – jest to proces, w wyniku którego powstaje tekst hybrydowy.

W dalszej części monografii wybory terminologiczne oraz analizy znaczeniowe wymienionych terminów zostaną przedstawione szczegółowo.

Aby odpowiedzieć na pytania o relacje między językami prawnymi państw członkowskich a językiem aktów prawa unijnego oraz o możliwość ich odróżnienia, badania oparto na następujących założeniach:

Założenie 1: pojęcie odróżnia się od terminu (wyrazu lub wyrażenia).

Założenie 2.1: język prawny, tj. język aktów prawnych, jest odmianą języka ogólnego.

Założenie 2.2: w ramach języka ogólnego może wyodrębnić się więcej niż jeden język prawny.

Założenie 2.3: liczba odmian języków prawnych wyodrębnionych w ramach jednego języka ogólnego A zależy od liczby systemów prawnych, w których akty prawne są autentyczne w języku ogólnym A. Najczęściej, choć nie zawsze⁴, język ogólny, w którym autentyczne są

³ E. Wüster, *Introduction à la théorie générale de la terminologie et à la lexicographie terminologique*, Quebec 1979, s. 33, za: J. Pieńkos, *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Kraków 2003, s. 211.

⁴ Na przykład Stany Zjednoczone na poziomie federalnym nie nadają statusu języka urzędowego żadnemu językowi. Oznacza to, że język angielski nie jest językiem urzędowym Stanów Zjednoczonych. Szerzej na ten temat zob.: D. Baron, *The English-*

akty prawne danego państwa lub organizacji, jest również językiem urzędowym tego państwa lub instytucji danej organizacji.

Założenie 3.1: każdy system prawny ma swój własny system pojęciowy, wobec tego:

Założenie 3.2: każdy system prawny ma swój własny język prawny, wobec tego:

Założenie 3.3: język prawny danego systemu prawnego ma własną terminologię.

Pierwsze założenie nie zawsze jest przyjmowane w polskiej teorii i dogmatyce prawa. Lektura prac naukowych z obszaru prawa wykazuje, że nierzadko wyrazy „pojęcie” i „termin” używane są zamiennie. Niektórzy autorzy otwarcie deklarują, że traktują te dwa słowa jako synonimy⁵. Nie zawsze odróżnienie pojęcia od terminu jest niezbędne dla przeprowadzenia analiz prawnych. Jednak w celu przeanalizowania wzajemnych wpływów języków prawa krajowego i unijnego oraz zbadania przenikania się znaczeń, terminów i pojęć między systemami prawnymi przyjęcie tego odróżnienia jest nieodzowne.

W obszarze nauki prawa na konieczność odróżnienia pojęcia i terminu zwracają uwagę autorzy, którzy zajmują się zagadnieniem tworzenia prawa i redagowania tekstów aktów prawnych⁶. Zatem tematyka tej monografii uzasadnia przyjęcie pierwszego założenia. Rodzaje relacji między pojęciem a terminem oraz wyjaśnienie, jak rozumiane są te dwa wyrazy zawarto w rozdziale 2. Przyjęcie, że pojęcie należy odróżnić od terminu pozwoliło postawić tezę, że procesy

-Only Question: An Official Language for Americans?, Yale 1990; S. Ray, *Politics over Official Language in the United States: Aspects of Constitutional Silence on the Status of English*, „International Studies” 2007/44(3), s. 235–252.

⁵ J. Koronkiewicz, *Terminologia podatkowa a prawidłowość implementacji dyrektyw unijnych w Polsce*, Warszawa 2015, s. 16.

⁶ Na przykład R. Dickerson, *The Fundamentals of Legal Drafting*, Boston–Toronto 1986, s. 5.

hybrydyzacji tekstów prawnych mogą zachodzić na poziomie terminologicznym lub pojęciowym.

Istnienie języka prawnego jako języka aktów prawnych jest szeroko przyjmowane w polskiej teorii prawa od czasu wprowadzenia przez B. Wróblewskiego⁷ odróżnienia języka prawnego od języka prawniczego (założenie 2.1.). Rozróżnienie to stanowi punkt wyjścia również wtedy, gdy stawiane jest pytanie o istnienie języka prawnego⁸ lub gdy wyróżniane są kolejne rodzaje języków w obszarze prawa⁹. Najczęściej uznaje się, że język prawny jest odmianą języka naturalnego, któremu przeciwstawia się język sztuczny¹⁰. W tej monografii jednak przyjęto inną terminologię i założono, że język prawny jest odmianą języka ogólnego. Nie oznacza to, że odrzucono założenie, iż język prawny jest odmianą języka naturalnego. Zmiana terminologiczna jest spowodowana przedmiotem badań, którym jest, obok krajowego języka prawnego, również język prawny aktów prawnych UE. Za języki naturalne uznaje się z reguły spontanicznie ewoluujące języki etniczne. Przyjęcie, że unijne akty prawne są tworzone w językach etnicznych państw członkowskich nie jest precyzyjne, przede wszystkim w odniesieniu do języków, które mają status języków urzędowych w więcej niż jednym państwie. Językiem urzędowym instytucji unijnych jest bowiem, na przykład, ogólny język angielski, a nie etniczny maltański język angielski i etniczny irlandzki język angielski. Szczegółowe wyjaśnienie wyborów terminologicznych w tym zakresie oraz przegląd ujęć języka prawnego zawarto w rozdziale 1.

Możliwość wyodrębnienia w ramach jednego języka ogólnego kilku języków prawnych (założenia 2.2. i 2.3.) jest potwierdzana przez wyniki badań lingwistycznych. Korpusowe badania porównawcze języka prawnego polskich aktów prawnych oraz języka polskich wersji

⁷ B. Wróblewski, *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.

⁸ Na przykład T. Gizbert-Studnicki, *Czy istnieje język prawny?*, PiP 1979/3, s. 49–60.

⁹ Na przykład M. Zieliński, *Języki prawne i prawnicze* [w:] *Polszczyzna 2000. Ogrędzanie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999, s. 50–74.

¹⁰ T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, Kraków 1986, s. 36.

aktów prawa UE przeprowadzone przez Ł. Biel pozwalają odróżnić polski język prawny od polskiego eurolektu¹¹. Innym przykładem w tym zakresie są językoznawcze badania S. Goźdz-Roszkowskiego dotyczące cech języka prawnego charakterystycznych dla amerykańskich tekstów prawnych¹².

Założenia 3.1.–3.3. potwierdzają badania przekładów tekstów prawnych i prawniczych prowadzone zarówno przez teoretyków prawa¹³, komparatystów prawniczych¹⁴, jak i przez teoretyków przekładu¹⁵. Zwłaszcza translatolodzy i komparatyści dostrzegają specyfikę przekładu prawniczego, dla którego głównym wyzwaniem jest brak ekwiwalentów terminologicznych, z uwagi na różnice między tradycjami prawnymi i rozwiązaniami przyjmowanymi przez poszczególne systemy prawne.

Badania nad językiem prawnym są podejmowane w ramach różnych dyscyplin naukowych i za pomocą odmiennych metod. Ponadto nawet w obszarze jednej dyscypliny istnieją różnice – wyjaśnione w rozdziale 1 – dotyczące rozumienia takich pojęć, jak: język, język prawny, termin lub pojęcie. Mimo tych różnic przyjęcie wymienionych założeń w odniesieniu do krajowych języków prawnych nie powinno budzić zastrzeżeń. Natomiast oparcie na tych założeniach badań nad językiem prawnym aktów prawa UE może być wyzwaniem i może rodzić szereg pytań badawczych. Trudności badawcze wynikają przede wszystkim z następujących faktów:

¹¹ Ł. Biel, *Lost in the Eurofog: The Textual Fit of Translated Law*, Frankfurt am Main 2014.

¹² S. Goźdz-Roszkowski, *Patterns of Linguistic Variation in American Legal English*, „Lodz Studies in Language” 22, Łódź 2011.

¹³ Na przykład J. Wróblewski, *Le problème de la traduction juridique [w:] Rapports polonais présentés au douzième congrès international de droit comparé*, Ossolineum 1986, s. 35–43.

¹⁴ Na przykład M.V. Onufrio, *Harmonisation of European contract law and legal translation: a role for comparative lawyers*, Barcelona 2007.

¹⁵ Na przykład: J.C. Gémar, *Langage du droit et traduction. Essai de jurilinguistique. The Language of the Law and Translation. Essays on Jurilinguistics*, Québec–Montréal 1982; S. Šarčević, *New Approach to Legal Translation*, The Hague 2000. Zob. przegląd nurtów w teorii przekładu prawnego w: F. Prieto Ramos, *Legal Translation Studies as Interdiscipline: Scope and Evolution*, „Meta” 2014/59(2), s. 260–277.

- 1) Prawo UE jest prawem wielojęzycznym, przy czym skala tej wielojęzyczności jest nieporównywalna z żadnym innym prawodawstwem krajowym lub międzynarodowym. Zgodnie z rozporządzeniem 1958/1 unijne akty prawne o charakterze ogólnym są sporządzane w 24 językach urzędowych instytucji UE.
- 2) Prawo UE jest tworzone w oparciu o języki ogólne, będące językami urzędowymi w państwach członkowskich. W oparciu o te same języki ogólne tworzone jest również prawo krajowe państw członkowskich.
- 3) Prawo UE obowiązuje i jest stosowane na tym samym obszarze, co prawo krajowe państw członkowskich.

W świetle tych faktów (w szczególności dwóch ostatnich) można stwierdzić, że języki prawne wywodzące się z tego samego języka ogólnego, w których wyrażane są akty prawa krajowego i akty prawa unijnego, nawzajem na siebie oddziałują. Z uwagi na wielojęzyczność prawa UE (pierwszy fakt) może również dochodzić na poziomie ponadnarodowym do oddziaływań między językami prawnymi wywodzącymi się z różnych języków ogólnych. Wobec tych faktów pojawiają się następujące pytania:

- 1) na czym polega wzajemny wpływ języków prawa unijnego oraz krajowego, w czym się przejawia i jak przebiega (**pytanie badawcze 1**) oraz
- 2) czy mimo tych wpływów i oddziaływań prawo UE ma własny, odrębny język prawny lub – innymi słowy – odnosząc się do założeń 2.2. i 2.3., czy w ramach języka ogólnego wyodrębnia się obok języka prawa krajowego również język prawa UE (**pytanie badawcze 2**)?

Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹⁶ prawo UE jest autonomiczne i niezależne od prawa państw członkowskich. Na tej podstawie można przyjąć, że prawo UE, jak każdy autonomiczny system prawny, wykształca swój własny system pojęciowy (założenie 3.1.), a zatem również odrębny język prawny (założenie 3.2.), który tworzy dla swych potrzeb specjalistyczną

¹⁶ Wyrok Trybunału z 15.07.1964 r., 6/64, Flaminio Costa przeciwko E.N.E.L., ECLI:EU:C:1964:66.

terminologię (założenie 3.3.). Potwierdza to również Trybunał w orzeczeniu w sprawie CILFIT, zauważając, że:

„prawo wspólnotowe stosuje właściwą sobie terminologię. Ponadto należy podkreślić, że pojęcia prawne nie mają koniecznie tej samej treści w prawie wspólnotowym i w poszczególnych systemach prawa krajowego”¹⁷.

Przyjęte założenia znajdują potwierdzenie także w innych orzeczeniach, w których Trybunał odnosi się do autonomicznych pojęć prawa UE, które mają unijne znaczenie, jednolite we wszystkich państwach członkowskich¹⁸.

W tym samym orzeczeniu, w którym Trybunał stwierdził autonomiczność prawa UE, zwrócił uwagę również na to, że prawo wtórne UE staje się częścią systemów prawa państw członkowskich¹⁹. W takiej sytuacji odrębny język prawa UE wraz ze specyficzną dla tego prawa terminologią może zagrażać spójności terminologicznej między aktami prawa krajowego a aktami prawa UE.

Uwzględnienie powyższych faktów oraz założeń prowadzi do sformułowania tez, których sprawdzenie pozwoli odpowiedzieć na pytanie o wzajemne wpływy między językami aktów prawa krajowego a językiem aktów prawa UE. W pewnym stopniu umożliwi również udzielenie wstępnej odpowiedzi na pytanie o odrębność języka prawnego UE. Są to następujące tezy:

Teza 1: tworzenie prawa UE w 24 językach prowadzi do powstania hybrydowego, wielojęzycznego tekstu prawnego (hybrydyzacja na poziomie tekstu).

¹⁷ Wyrok Trybunału z 6.10.1982 r., 283/81, Srl CILFIT i Lanificio di Gavardo SpA przeciwko Ministero della sanità, Zb. Orz. 1982/3415, pkt 19, ECLI:EU:C:1982:335.

¹⁸ Por. m.in. wyrok Trybunału z 24.05.2016 r., C-108/16, PPU Openbaar Ministerie przeciwko Pawłowi Dworzeckiemu, pkt 28 i 30, ECLI:EU:C:2016:346.

¹⁹ W wyroku Trybunału z 15.07.1964 r., 6/64, Flaminio Costa przeciwko E.N.E.I. czytamy: „w odróżnieniu od zwyczajnych umów międzynarodowych traktat EWG ustanowił własny porządek prawny, który został włączony do systemu prawnego państw członkowskich po jego wejściu w życie”.

Teza 2: na poziomie ponadnarodowym podczas tworzenia prawa UE następują dwa procesy:

(2.1) hybrydyzacja unijnych tekstów prawnych w wyniku kontaktu kilkudziesięciu języków i kultur prawnych oraz ich oddziaływania na siebie podczas tworzenia prawa UE; może przybrać postać:

(2.1.1.) hybrydyzacji pojęciowej,

(2.1.2.) hybrydyzacji terminologicznej,

(2.2) dekulturyzacja języka, która polega na usunięciu sformułowań oraz znaczeń specyficznych dla języków prawnych państw członkowskich.

Teza 3: na poziomie krajowym podczas transpozycji prawa UE zachodzą dwa odwrotne procesy:

(3.1) dehybrydyzacja, polegająca na redukcji liczby języków, w których tworzony jest krajowy akt prawny, oraz na usuwaniu unijnych elementów z języka prawnego,

(3.2) kulturyzacja, która polega na zastępowaniu unijnych pojęć i terminów krajowymi lub na modyfikacji pojęć i terminów unijnych tak, aby stały się one integralną częścią krajowego systemu prawnego.

W celu sprawdzenia tez przeprowadzono badania, których przedmiotem był proces redagowania unijnych i krajowych aktów prawnych oraz rezultat tego procesu, czyli teksty aktów prawnych. Aby potwierdzić pierwszą tezę, przeprowadzono, przedstawioną w rozdziale 4, analizę pojęcia tekstu i wersji językowej. Pozwoliła ona stwierdzić, że hybrydyzacja zachodzi na poziomie tekstu aktu prawnego. Oprócz poziomu tekstu prawnego, procesy (de)hybrydyzacji i (de)kulturyzacji mogą mieć miejsce na wielu innych płaszczyznach języka. Badania ograniczono do płaszczyzny terminologicznej i pojęciowej. W tym celu przede wszystkim dokonano analizy językowo-logicznej tekstów aktów prawnych. Ustalenie znaczenia pojęć, jak i terminów

wymagało niekiedy zastosowania metod komparatystyki prawniczej, a także odwołania się do orzecznictwa. Podczas badania tekstów unijnych aktów prawnych przede wszystkim skoncentrowano się na wersjach angielskich i polskich. Brano jednak również pod uwagę inne wersje językowe. Badanie tekstów aktów prawnych transponujących dyrektywy objęło akty prawa brytyjskiego, irlandzkiego, maltańskiego i polskiego, przede wszystkim z zakresu prawa ochrony konsumentów. Zatem przedmiotem analiz były teksty w języku polskim i angielskim. Teksty analizowano nie tylko indywidualnie, ale również dokonano porównań tekstów dyrektyw i tekstów aktów je transponujących. Porównywano także między sobą krajowe akty transponujące tę samą dyrektywę. Uzasadnienie wyboru przedmiotu badań (systemów prawnych, wersji językowych i obszaru uregulowań prawnych) zawarto w rozdziałach 3 oraz 7.

Badaniami objęto także proces tworzenia prawa. Ich celem nie była analiza procesu legislacyjnego, ale przyjrzenie się pracy tych, którzy faktycznie tworzą teksty aktów prawnych, choć zazwyczaj nie mają kompetencji prawodawczych. Przedmiotem badań były w szczególności wybory terminologiczne dokonywane przez prawodawców faktycznych: legislatorów krajowych, tłumaczy, prawników i prawników lingwistów, weryfikujących teksty aktów prawnych przed ich uchwaleniem. W tym obszarze przeanalizowano krajowe i unijne zbiory zasad techniki prawodawczej, zarówno akty powszechnie obowiązujące, jak i wewnętrzne wytyczne i wskazówki legislacyjne, niekiedy powszechnie niedostępne. Ponadto przeprowadzono rozmowy z prawodawcami faktycznymi na poziomie ponadnarodowym (w Radzie UE i Komisji Europejskiej) oraz krajowym. Przeprowadzane rozmowy nie stanowiły wywiadów w znaczeniu metody jakościowej stosowanej w naukach społecznych. Ich celem było bowiem uzyskanie niedostępnych informacji lub dokumentów. Ponadto uzyskana w ten sposób wiedza nadawała kierunek badaniom oraz pozwalała potwierdzać ustalenia wynikające z zastosowania innych metod badawczych.

Badanie języka aktów prawa unijnego oraz jego wpływu na języki wybranych państw członkowskich wymagało interdyscyplinarnego podejścia i zintegrowania metod badawczych różnych dyscyplin

naukowych. Badania oparto przede wszystkim na metodach nauki prawa (analiza językowa i metody komparatystyczne) oraz językoznawstwa (metody lingwistyki korpusowej). Metody lingwistyki korpusowej wykorzystano podczas analizy aktów transponujących dyrektywy. W związku z tym powstało również pytanie o charakterze metodologicznym, dotyczące przydatności metod lingwistyki korpusowej do badań prawnych (**pytanie badawcze 3**). Ponadto korzystano z osiągnięć przekładoznawstwa, głównie z tego powodu, że teoria prawa nie wypracowała siatki pojęciowej pozwalającej opisać zjawiska zachodzące podczas tworzenia prawa w więcej niż jednym języku.

Podczas prowadzenia badań korzystano także z merytorycznych i metodologicznych osiągnięć niedawno wyodrębnionych interdyscyplinarnych dziedzin badawczych: lingwistyki prawniczej oraz translatoryki prawniczej. F. Prieto Ramos określa translatorykę prawniczą (*Legal Translation Studies*) jako interdyscyplinę²⁰. Z kolei J. Engberg opisuje lingwistykę prawniczą jako obszar wzajemnej współpracy między dyscyplinami naukowymi²¹.

Te dwie subdyscypliny wywodzą się z językoznawstwa. Lingwistyka prawnicza wywodzi się z badań nad językami specjalistycznymi, a translatoryka prawnicza z przekładoznawstwa ogólnego, które początkowo zorientowane było przede wszystkim na rozwiązywanie konkretnych problemów (nurt stosowany), a obecnie koncentruje się na zrozumieniu istoty przekładu (nurt podstawowy). Osiągnięcia tych dyscyplin pozwoliły spojrzeć na zjawisko języka prawnego (a także prawniczego) z innej perspektywy i wzbogacić wiedzę o tym języku. Na przykład osiągnięcia kanadyjskiej juryslingwistyki, zwłaszcza w późniejszym okresie, gdy poszukiwano metod terminologicznej harmonizacji prawa federalnego, opartego na tradycji *common law*, z prawem Quebecu, wywodzącym się z tradycji prawa stanowionego (ang. *civil law*), pozwoliły na dostrzeżenie, iż prawo nie musi

²⁰ F. Prieto Ramos, *Legal...*, s. 260–277.

²¹ J. Engberg, *Legal linguistics as a mutual arena for cooperation. Recent developments in the field of applied linguistics and law*, AILA Review 2013/26, s. 24–41.

być związane z określonym językiem i możliwe jest wyrażenie prawa w języku, który nie podlegał ewolucji wraz z systemem prawa²².

W polskim piśmiennictwie używa się czasem zamiennie różnych nazw w odniesieniu do dyscypliny naukowej w tej pracy określanej jako lingwistyka prawnicza, takich jak: wspomniana lingwistyka prawnicza²³, lingwistyka prawa²⁴, jurslingwistyka i legilingwistyka²⁵. Użycie danego terminu może wiązać się z odwołaniem się do piśmiennictwa prawniczego danego obszaru kulturowego i językowego. Lingwistyka prawnicza jest ekwiwalentem francuskiego terminu *linguistique juri-*

²² Translatoryka prawnicza podzielała w dużej mierze poglądy dziewiętnastowiecznej niemieckiej szkoły historycznej, zgodnie z którymi istnieje genetyczny związek między językiem narodu a prawem pozytywnym. Por. np. koncepcję *system-bound terms* w: S. Šarčević, *New Approach to Legal Translation*, The Hague 2000, s. 233, 248; A. Jopek-Bosiacka, *Teoretycznoprawne i logiczne uwarunkowania przekładu prawnego*, Warszawa 2019, s. 72–74 i cytowana tam D. Cao, *Translating Law*, Clevedon–Buffalo–Toronto 2007, s. 23–24.

²³ Termin ten stanowi tłumaczenie francuskiego wyrażenia *linguistique juridique* po raz pierwszy użytego w 1921 r. przez francuskiego dogmatyka prawa cywilnego F. Géný [w:] *Science et technique en droit privé positif: nouvelle contribution à la critique de la méthode juridique*, cz. 3, Paris. Zob.: G. Cornu, *Linguistique juridique*, Paris 2005, s. 10; H. Mattila, *Comparative Legal Linguistics*, Aldershot 2006, s. 8; M. Galdia, *Legal Linguistics*, Frankfurt am Main 2009, s. 65.

²⁴ Z uwagi na posługiwanie się w języku polskim w odniesieniu do języka dwoma przymiotnikami: „prawny” i „prawniczy” oraz związanymi z tym wątpliwościami, jak poprawnie przetłumaczyć przymiotnik *juridique*, niektórzy autorzy używają terminu „lingwistyka prawa” (zob. M. Sobieszewska, *Jurslingwistyka: między językiem a prawem*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2015/24(4), s. 124, przypis 4).

²⁵ Nie tylko w języku polskim terminologia związana z określeniem nowych dyscyplin jest niejednorodna. Przegląd terminów stosownych na oznaczenie „lingwistyki prawniczej” w poszczególnych językach (np. francuskim, niemieckim, angielskim, polskim, rosyjskim, czeskim, hiszpańskim) oraz wyjaśnienie różnic znaczeniowych między nimi prezentują M. Galdia, *Legal...*, s. 65–66 oraz H. Mattila, *Comparative Legal Linguistics*, s. 8–9. W języku angielskim jako ekwiwalenty „translatoryki prawniczej” używa się terminów *Legal Translation* (również *Legal Translation and Interpreting*) lub *Legal Translation Studies (LTS)*, znacznie rzadziej stosuje się, mający swoje źródło w języku francuskim, termin *Juritractology* na oznaczenie francuskiego nurtu badawczego w tej dziedzinie (zob. *Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries*, red. Ł. Biel, J. Engberg, M. Rosario Martín Ruano, V. Sosoni, Abingdon–New York 2019, s. 14, 20).

dique stosowanego przez francuskich badaczy na określenie dyscypliny, która zajmowała się przede wszystkim językiem prawa francuskiego, a zatem prawa stanowionego. Termin „jurslingwistyka”, przeniesiony do polskiego piśmiennictwa przez J. Pieńkosa²⁶, powstał w Kanadzie. Jest on ekwiwalentem francuskiego terminu *jurilinguistique* i angielskiego terminu *jurilinguistics*. Badania prowadzone w Kanadzie w ramach jurslingwistyki miały inny charakter niż te prowadzone we Francji. Początkowo celem jurslingwistyki było bowiem wykształcenie skutecznych metod tworzenia prawa w języku angielskim i francuskim²⁷. W ich wyniku opracowano i zastosowano w praktyce symultaniczne tworzenie prawa w dwóch językach przy poszanowaniu specyfiki każdego z nich (tzw. *co-drafting* (ang.), *co-rédaction* (fr.))²⁸. Następnie uzupełniono tę metodę technikami pozwalającymi wyrazić w dwóch językach pojęcia i instytucje prawne prawa *common law* i prawa w prowincji Quebec²⁹. Mimo praktycznego charakteru badań, ich efektem była również ogólna, teoretyczna refleksja nad językiem prawa i terminologią tego języka. Zatem przedmiotem badań jurslingwistycznych jest przede wszystkim możliwość i techniki wyrażania treści normatywnych i prawnych w więcej niż jednym języku. W publikacji posłużono się terminem „lingwistyka prawnicza” niezależnie od źródeł, na jakie powołuje się autorka.

²⁶ J. Pieńkos, *Podstawy jurslingwistyki. Język w prawie – prawo w języku*, Warszawa 1999. A. Matulewska zwraca uwagę na niepoprawność terminu „jurslingwistyka”. Krytykuje ona użycie przedrostka „jurs” (utworzonego od *iuris* – formy dopełniacza łacińskiego słowa *ius*). Przedrostek ten powinien zostać użyty w formie podstawowej (tak jak został użyty w języku angielskim i francuskim (*juri*, nie *juris*). Autorka preferuje termin „legilingwistyka” (utworzony od terminu *lingua legis*, którym posługuje się w znaczeniu szeroko rozumianego języka prawa). Zob. A. Matulewska, *Lingua Legis in Translation*, Frankfurt am Main 2007.

²⁷ J.-C. G  mar, *Langage...*; J.-C. G  mar, N. Kasirer, *Jurilinguistique: entre langues et droits*, Montréal 2005.

²⁸ Szerzej m.in. J.-C. G  mar, *Translating vs Co-drafting Law in Multilingual Countries: Beyond the Canadian Odyssey* [w:] *Legal Translation in Context. Professional Issues and Prospects*, red. A. Borja Albi, F. Prieto Ramos, Bern 2013, s. 155–179.

²⁹ Szerzej m.in. L.M. Wellington, *Bijuralism in Canada: Harmonization Methodology and Terminology* [w:] *The Harmonization of Federal Legislation with the Civil Law of the Province of Quebec and Canadian Bijuralism*, Department of Justice, Canada, Ottawa 2001.

Badania nad językiem prawa prowadzone zarówno w ramach teorii prawa, jak i językoznawstwa oraz przekładoznawstwa mają długą tradycję³⁰. Jednak najczęściej badania te były od siebie niezależne. Natomiast dwie wspomniane wyżej dyscypliny bądź subdyscypliny poprzez podjęcie badań językoznawczo-prawnych wykształciły nową perspektywę badawczą oraz umożliwiły w szerokim wymiarze wzajemne korzystanie z osiągnięć nauki prawa, językoznawstwa i przekładoznawstwa³¹. Spojrzenie na język prawny z nowej perspektywy możliwe było dzięki połączeniu metod nauki prawa i językoznawstwa. Zatem osiągnięcia metodologiczne tych dyscyplin nie oznaczają konieczności wytworzenia nowych metod, a raczej związane są one z łączeniem metod prawnych i językoznawczych³². Niniejsza publikacja pozostaje w tym interdyscyplinarnym nurcie.

Monografię podzielono na trzy części. Pierwszą część publikacji poświęcono pojęciu języka oraz odróżnieniu „pojęcia” i „terminu (wyrazu)”. Takie odróżnienie jest konieczne, ponieważ hybrydyzacja może zachodzić na poziomie pojęciowym lub terminologicznym. Natomiast rozważania dotyczące języka podyktowane były tym, że hybrydyzacja języka oraz tekst hybrydowy są przedmiotem badań w obszarze lingwistyki i teorii przekładu. Aby korzystać z osiągnięć tych dyscyplin w teorii prawa, niezbędne było sprawdzenie, w jaki sposób pojęcie języka jest rozumiane przez te dyscypliny. Pozwoliło to również doprecyzować, co jest przedmiotem badań.

Druga część dotyczy hybrydyzacji języka podczas tworzenia prawa unijnego. Pojęcia hybrydy, hybrydowości i hybrydyzacji są przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, np. komparatystryki prawniczej, lingwistyki, teorii przykładu, aby wymienić tylko te, które obiektem swych badań czynią pojęcia prawne oraz język i tekst prawny. Terminy użyte na oznaczenie tych pojęć są stosowane w róż-

³⁰ Szerzej na ten temat M. Galdia, *Legal...*, s. 65 i n.

³¹ M. Sobieszewska, *Juryslingwistyka...*, s. 124.

³² Szerzej na temat łączenia metod ilościowych z jakościowymi w badaniach językoznawczych zob. Z. Dörnyei, *Research Methods in Applied Linguistics. Quantitative, Qualitative, and Mixed Methodologies*, Oxford 2007, s. 42.

nym znaczeniu nie tylko przez poszczególne dyscypliny, ale również w obrębie każdej z nich. Dlatego konieczne było wyjaśnienie, jak terminy te są rozumiane i czy ich użycie w odniesieniu do języka prawnego i tekstu prawnego jest zasadne. Analizie poddano także pojęcie tekstu, aby określić, co jest przedmiotem hybrydyzacji. Po dokonaniu ustaleń terminologicznych opisano rodzaje hybrydyzacji na poziomie pojęciowym (prawnym) i terminologicznym (językowym). Obserwacje zilustrowano przykładami z różnych języków i obszarów regulacji.

Trzecia część objęła hybrydyzację języka prawa krajowego, która następuje na skutek transpozycji prawa unijnego do porządków prawnych państw członkowskich. Badania ograniczono do transpozycji kilku dyrektyw prawa konsumenckiego do prawa angielskiego, irlandzkiego, maltańskiego i polskiego. Zatem opisane rodzaje hybrydyzacji ilustrowane są przede wszystkim, choć nie tylko, przykładami z języka polskiego i angielskiego. Angielskie wersje dyrektyw oraz angielski język brytyjskich, irlandzkich i maltańskich aktów transponujących dyrektywy poddano analizie ilościowej za pomocą narzędzi lingwistyki korpusowej oraz analizie prawnej.

Monografia o takiej treści nie powstałaby bez pomocy osób, którym wdzięczna jestem za podzielenie się ze mną ich wiedzą oraz doświadczeniem zawodowym i naukowym. Za wprowadzenie w świat lingwistyki korpusowej wdzięczna jestem Pani Profesor UW dr hab. Łucji Biel. Bardzo dziękuję za wspólną pracę oraz za cierpliwe poszukiwanie algorytmów, które pomogły znaleźć odpowiedzi na moje pytania. Badania korpusowe prezentowane w tej pracy przeprowadzone zostały pod moim kierunkiem przez Panią Profesor Łucję Biel.

Słowa podziękowania kieruję również do wszystkich tych, którzy – zaangażowani na poziomie unijnym i krajowym w tworzenie tekstów legislacyjnych i w ich weryfikację – udostępnili mi informacje o swojej pracy, pozwolili zapoznać się z wewnętrznymi instrukcjami legislacyjnymi oraz narzędziami ułatwiającymi ich pracę, a także brać udział w dyskusjach na temat wyborów terminologicznych. Dziękuję krajowym legislatorom,

tłumaczom, terminologom i prawnikom lingwistom z Komisji Europejskiej i Rady UE. Niektórzy z nich chcieli pozostać anonimowi. Szczególne podziękowania pragnę wyrazić wobec Pani Agaty Kłopotowskiej – kierownika departamentu języka polskiego w Radzie UE, Pana Krzysztofa Szczurka – tłumacza na język polski w Radzie UE, Pani Karoliny Stępnia – terminologa w sekcji polskiej Dyrekcji Generalnej ds. Tłumaczeń Pisemnych Komisji Europejskiej, Pana Williama Robinsona – obecnie naukowca w Institute of Comparative Law w Londynie, wieloletniego prawnika lingwisty w instytucjach UE, Pani Donnatelli Spireti – prawniczki w Legislation Unit of Attorney General Office na Malcie. Dzięki Wam książka ta uzyskała interdyscyplinarny wymiar i uwzględniła praktyczne aspekty tworzenia i transpozycji prawa unijnego.

Za zainteresowanie prowadzonymi badaniami, które było dla mnie nieocenioną motywacją, oraz za życzliwe wsparcie bardzo dziękuję Panu Profesorowi Tomaszowi Staweckiemu. Za serdeczną pomoc dziękuję także Panu Profesorowi Łukaszowi Gruszczyńskiemu.

Bardzo dziękuję Pani Doktor Joannie Buchalskiej za pomoc merytoryczną, wiarę we mnie i moje badania oraz za przyjaźń.

Dziękuję mojej Rodzinie za cierpliwe towarzyszenie mi w podróży badawczej, mojej Mamie za nieustające i niezastąpione wsparcie i motywację, Emilce za ciekawość, pytania dotyczące języka i przywilej uczestniczenia w kształtowaniu jednostkowej wielojęzyczności, Ionułow – *mulțumesc* za inspirujące rozmowy, język polski i wspólne mierzenie się z wyzwaniem.

Realizacja projektu badawczego, którego rezultatem jest ta książka, możliwa była także dzięki wsparciu instytucjonalnemu.

Dziękuję Narodowemu Centrum Nauki za sfinansowanie badań i za otwartość na interdyscyplinarny charakter projektu. Wsparcie to umożliwiło przede wszystkim przeprowadzenie badań empirycznych i skorzystanie z narzędzi lingwistyki korpusowej oraz skorzystanie z rad naukowców reprezentujących dyscypliny badawcze inne niż nauka prawa.

Dziękuję za wsparcie, które otrzymałam w trakcie realizacji projektu ze strony mojej uczelni – Akademii Leona Koźmińskiego. Za pomoc organizacyjną i życzliwość dziękuję pracownikom Biura Organizacji Badań Naukowych ALK, w szczególności opiekunowi projektu – Panu Andrzejowi Krzyżewskiemu.

Za serdeczną pomoc i przestrzeń dziękuję pracownikom Czytelni Naukowej nr X w Warszawie.

Hybrydowość i wielojęzyczność przedmiotu badań, mam nadzieję, pozwala mi skierować słowa podziękowania do osób, których wsparcie było niezastąpione podczas pisania tej książki, w ich językach. Спасибо Катерине за отличную поддержку. Îi mulțumesc Anemonei pentru facilitarea accesului la cărțile din Malta. Heartfelt thanks for the courage to Leo, Thuy, Delwen, Mathilde, Pete, Anita and Claudia.

Część I

**JĘZYK PRAWNY, JEGO POJĘCIA
I TERMINOLOGIA**

Rozdział 1

Język prawny – wyjaśnienie pojęcia

1.1. Wprowadzenie. Różnorodność rozumienia pojęcia języka prawnego

Pojęcie języka prawnego nie jest rozumiane jednolicie. Wynika to z tego, że język używany w obszarze prawa może pełnić różnorakie funkcje i służyć formułowaniu różnego rodzaju wypowiedzi. Ponadto zagadnienie statusu i właściwości języka prawnego było wielokrotnie analizowane przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, nie tylko w ramach teorii prawa lub filozofii prawa, ale również filozofii języka, logiki, lingwistyki, a także translatoryki. W obrębie każdej z nich badane są, za pomocą różnych metod badawczych, odmienne aspekty zjawiska, jakim jest język prawny. Wskutek tego w ramach poszczególnych dyscyplin można zaobserwować zróżnicowanie nurtów badawczych. Badania interdyscyplinarne podejmowane w ramach lingwistyki prawniczej i translatoryki prawniczej dodatkowo zwielokrotniają liczbę podejść do badanego zjawiska.

Różnorodność rozumienia terminu „język prawny” wynika także ze zróżnicowania podejść, ujęć i definicji samego terminu „język” między wymienionymi dyscyplinami i w ramach każdej z nich. Na przykład rozumienie pojęcia języka w logice nie jest tożsame ze znaczeniem przypisywanym temu pojęciu w lingwistyce, mimo bogactwa lingwistycznych ujęć tego pojęcia. To bowiem w obrębie lingwistyki, która czyni język podstawowym przedmiotem swoich badań, z uwagi na istnienie różnych szkół językoznawczych oraz

teorii języka, można stwierdzić największe zróżnicowanie rozumienia tego terminu¹. Istnienie różnych odmian języka również nie ułatwia zdefiniowania tego pojęcia. W tej monografii pominięta zostanie analiza samego pojęcia języka, przedstawione jest jedynie odróżnienie języka *in abstracto* od języka *in concreto* oraz wyjaśnione zostanie rozumienie terminów „język ogólny” i „język standardowy” przyjęte w niniejszej publikacji.

Celem tego rozdziału nie jest także zajmowanie stanowiska co do statusu i właściwości języka prawnego ani też proponowanie nowej definicji tego pojęcia. Zamiarem nie jest też prezentowanie wyczerpującego przeglądu możliwych stanowisk. Byłoby to szczególnie trudne, gdyż pojęcie języka prawnego jest niejednolicie rozumiane nie tylko w ramach różnych dyscyplin naukowych, ale także w poszczególnych kulturach prawnych².

W tej monografii zastosowano osiągnięcia i metody badawcze wywodzące się z różnych dyscyplin naukowych. Przed zastosowaniem danej metody należy podjąć decyzję, co będzie przedmiotem badań, a zatem – jak rozumiane jest pojęcie języka prawnego. Ze względu na zróżnicowanie metod, wynikające z heterogenności koncepcji języka i koncepcji języka prawnego, konieczne jest uwzględnienie ujęć „języka prawnego” w poszczególnych dyscyplinach i wyjaśnienie, jakie rozumienie tego pojęcia przyjęte zostało w tej pracy.

¹ Na temat zróżnicowania znaczenia terminu „język” zob.: A. Szulc, *Podręczny słownik językoznawstwa stosowanego. Dydaktyka języków obcych*, Warszawa 1984, s. 100–102; *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Ossolineum 1995, s. 240–241; D. Podlaska, I. Płóciennik, *Leksykon nauki o języku*, Bielsko-Biała 2002, s. 13. Por. także definicje podawane w podręcznikach do językoznawstwa, np.: T. Milewski, *Językoznawstwo*, Warszawa 2004, s. 5–7 lub R. Grzegorzczakowa, *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa 2007, s. 12–13. Na temat pojmowania języka zob. również A. Malinowski, *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006, s. 11–18.

² Zob. na ten temat: H. Mattila, *Comparative legal linguistics: Language of law, Latin and modern lingua francas*, Farnham 2013, s. 1–3; H. Mattila, *Legal language* [w:] *Languages for Special Purposes: An International Handbook*, red. J. Humbley, G. Budin, Ch. Laurén, Berlin–Boston 2017, s. 113–150; M. Galdia, *Lectures on Legal Linguistics*, Bern 2017, s. 89–91.

Przedmiotem tej publikacji jest język prawny rozumiany jako język aktów prawnych. Takie znaczenie tego terminu jest zgodne z wprowadzonym przez B. Wróblewskiego i dominującym w polskiej teorii prawa rozróżnieniem języka prawnego i języka prawniczego. Wedle słów B. Wróblewskiego język prawny to język przepisów prawnych, a język prawniczy to język, „którym posługują się prawnicy, mając do czynienia z prawem”³.

Wyróżnienie przez B. Wróblewskiego języka prawnego i prawniczego stało się podstawą i inspiracją dla dalszych podziałów i klasyfikacji języka służącego komunikacji w obszarze prawa. W polskiej teorii prawa, w ramach wyróżnionych przez B. Wróblewskiego typów języka, wprowadzono rozróżnienia bardziej szczegółowe lub oferujące inną terminologię. T. Gizbert-Studnicki proponuje na przykład, aby język prawny i prawniczy określać jako język prawny *sensu largo*. Język aktów prawnych, czyli język prawny w rozumieniu B. Wróblewskiego, byłby wówczas określany jako język prawny *sensu stricto*, a język stosowany w wypowiedziach o prawie jako język prawniczy, czyli zgodnie z terminologią proponowaną przez B. Wróblewskiego⁴. Inni autorzy proponują wyróżnić trzy rodzaje języków: język prawa, w którym tworzone jest prawo, język orzecznictwa oraz język nauki prawa⁵. W obrębie języka prawniczego odróżniono język nauki prawa od języka praktyki prawniczej⁶, w ramach którego wskazano na istnienie języka obrotu prawnego⁷. Natomiast M. Zieliński wskazał na istnienie języków okołoprawnych, w ramach których wyróżnił język: sądowy, administracyjny, okołoadministracyjny i urzędowy⁸.

³ B. Wróblewski, *Język...*, s. 54.

⁴ T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny a język prawniczy*, ZNUJ 1972/5, s. 223–233.

⁵ J. Wróblewski, *Le problème...*, s. 37.

⁶ J. Woleński, *Język prawny w świetle metod analizy semantycznej*, ZNUJ 1967/31; K. Opalek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969.

⁷ T. Gizbert-Studnicki, *Czy istnieje...*, s. 49; T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny a...*, s. 224.

⁸ M. Zieliński, *Języki prawne i prawnicze* [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999; M. Zieliński, *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy* [w:] *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.